İbrahim Şahin

TANPINAR'A DAİR:
UNUTULMUŞ YAZILAR - 2

TANPINAR'A GÖRE İNÖNÜ'NÜN HAYATI "İLAHÎ" SIFATINI HAK EDECEK ŞEKİLDE OLMUŞTUR. HAYATININ HER SAFHASINI MANALAŞTIRMASINI BİLEN BU BÜYÜK ADAMDA BASAMAKLAR ÇOK YÜKSEK VE İSTİSNAİ BİR TALİHE DOĞRU YÜKSELMİŞTİR.

Tanpınar'ın düz yazılarının toplandığı *Yaşadığım Gibi*[1] ve *Mücevherlerin Sırrı*[2] –edebiyata dair yazılarının toplandığı *Edebiyat Üzerine Makaleler*'i dışarda tutuyoruz- adlı kitaplarda metni ve *Bir Hülya Adamının Romanı: Ahmet Hamdi Tanpınar*[3] adlı çalışmanın kaynakçasında da künyesi yer almayan aşağıdaki yazı, Tanpınar'ın ölümünden yaklaşık sekiz ay sonra *Ulus* gazetesinde "*Tarih ve İnönü: İnönü 78 Yaşında*" başlığıyla yayınlanmıştır. Gazete söz konusu yazıyı " Şair Ahmet Hamdi Tanpınar, aşağıda okuyacağınız yazıyı ölümünden kısa bir süre önce yazmıştır. Değerli sanat adamı, dostlarına bu yazıyı hazırlamak için çalıştığı günlerde Sayın İnönü'den derin bir vecd içinde bahsedişi sebebiyle makale tahmin üzerine aranarak bulunabilmiştir. 24 Ocak 1962 tarihinde aramızdan ayrılan Sayın Tanpınar'ın yazısını hatırasına hürmeten başlığını değiştirmeden yayınlıyoruz."[4] cümleleriyle takdim etmiştir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, yakın dönem Türk siyasi tarihinin iki büyük isminden; Gazi Mustafa Kemal hakkında, bilindiği kadarıyla dört[5] ve İsmet İnönü hakkında da iki[6] yazı kaleme almıştır. Atatürk hakkındaki yazıları *Yaşadığım Gibi* adıyla Birol Emil tarafından hazırlanan kitabın son yıllardaki baskılarına alınmıştır. Oysa İsmet İnönü hakkındaki yazıları Tanpınar'ın bilinen kitaplarına alınmamıştır. Birincisini *Türk Edebiyatı* dergisinin geçen ayki sayısında yayınladığımız bu yazıların ikincisi İsmet İnönü'nün doğum günü vesilesiyle yazılmıştır. İsmet İnönü'nün bu yazının yazılmasına vesile olan 78. doğum günü, -24 Eylül 1884'te doğduğuna göre- 24 Eylül 1962'dir. Ancak Tanpınar, 24 Ocak 1962'de vefat etmiş ve İnönü'nün doğum gününü de yazdığı yazının yayımlandığını da görememiştir. Çünkü Tanpınar'ın yazısı 25 Eylül 1962 tarihli *Ulus* gazetesinde yayımlanmıştır.

Tanpınar'ın İsmet İnönü'ye ilişkin övgü dolu aşağıdaki yazısını okurken yazının yazıldığı tarihte -gazetenin verdiği bilgiye göre Tanpınar bu yazıyı ölümünden hemen evvel yazmıştır- 27 Mayıs 1960 ihtilalinin üzerinden on sekiz ay geçtiğini, ihtilalden sonraki ilk genel seçimin 15 Ekim 1961 tarihinde yapıldığını ve onun *Günlükler*'de İsmet Paşa hakkında hayranlık dolu ifadeler kullandığını hatırlamakta fayda vardır.

Tanpınar yazısına İnönü'nün yetmiş sekiz yaşında olduğunu hatırlatarak başlıyor. Sonra da ömürle, yaşamakla, hayatla merdiven arasında benzerlik kurarak, saatlerin, günlerin, ayların, uzaktan bakılınca manasız görünen bir yığın hülyanın, tasavvurun, didişmenin, heyecanın, ümidin, ihtirasın bir araya gelerek insan yaşı denen süreyi teşkil ettiğini belirtir. Tanpınar'ın alıştığımız edebî dilini gösteren bu ifadeler, merdiven metaforu üzerinden kurulan cümlelerle devam eder. Çünkü bu merdiven, kendisinin ifadesiyle kimi insanlarda aşağıya doğru, kiminde ise daima yukarıya,

sonunda sahibini yıldızlardan biri yapmak için yükselir. Bu estetik mübalağanın arkasından Tanpınar, eskiden ihtiyarlıktan siyah ve neşesiz sıfatıyla söz edildiğinden bahsedildiğini ve galiba kadim Yunan'da da böyle bir Tanrı olduğunu ifade eder: "Hakikaten insanın, kendisini bir zaman bütünüyle sahibi olduğunu sandığı dünyaya evvelâ küsmesi, sonra kendisini lüzumsuz bulması etrafındaki şeyleri yadırgaması ve onlara yabancı misafir gözüyle bakması yahut böyle görünmesi kadar azaplı ne olabilir? Çok defa İnönü'nün başına gelenlere tabiatın bir çeşit müsamahası gibi bakılır yahut büsbütün aksi olur, meş'um bir kader gibi devresini bitirmesi korku ile beklenir. Onun içindir ki eskiler uzun ömürlü iyi insana ilâhi sıfatını verirlerdi."[7]

Tanpınar'a göre İnönü'nün hayatı "ilahî" sıfatını hak edecek şekilde olmuştur. Hayatının her safhasını manalaştırmasını bilen bu büyük adamda basamaklar çok yüksek ve istisnai bir talihe doğru yükselmiştir. Zaten çocukluk yılları hariç, İnönü bu ömrün hiçbir anını tek başına yaşamamıştır diyen Tanpınar, sonraki satırlarda İnönü'nün hayatındaki siyasi ve sosyal hadiseleri tek tek sayar. Fakat şüphesiz en mühimi, İnönü ile beraber bu ülkenin yaşadığı demokrasi tecrübesidir. Tanpınar, İnönü'nün cumhurbaşkanlığı zamanında demokrasiye geçiş tecrübesinin yaşanmış olmasına büyük önem atfeder.

Tanpınar, İsmet İnönü hakkındaki ifadelerini, tespitlerini, hayranlık ifade eden sözlerini birer kişisel kanaat olarak sunmaz. Onun benzeri cümleleri çoğu zaman "biz" zamiri merkezlidir. Böylece Tanpınar, abartılmış sanısı veren ifadeleri, kendinden uzaklaştırarak umumi bir kanaat olarak takdim etmeyi yeğlemiştir. İnönü'nün Atatürk'ün ölümünden sonraki senelerde, yarım kalan birçok işi devam ettirdiğinden söz ederek Misakımillî'nin arkasından memleketin yeni şeylere ihtiyaç duyduğunu ve İsmet İnönü'nün de bu işleri tamamladığını belirtecektir: "Meğer hiç de öyle değilmiş. Bu büyük askerin ve devlet adamının, ordusuz, resmî mevki ve makamsız, sade bir fert ve bir

Tanpınar, 1942-1946 yılları arasında Maraş Milletvekiliyken

isim olarak tek başına yeni bir mücadeleye girmesi mukaddermiş.

Milli Misakı hakikat yapmak, devleti dışarıdan ve içerden gelecek her türlü maceraya karşı korumak yetmiyormuş, ayrıca da her kanunun vatandaşı her mükellefiyetten affettiği bir yaşta vatandaşlara medeni cesaret ve hak fikrinin örneği olması, bütün bir gençliğe

ümit kaynağı olması gerekiyormuş. Tıpkı İstiklâl Savaşı'nda Mustafa Kemal'in yaptığı gibi kitlenin arasına tekrar girmesi, ufuk göstermesi, hülâsa üçüncü defa olarak hayata yeniden başlaması lâzımmış. Tam on yıl Meclis'te o ateş gibi nutukları, hususi toplantılardaki konuşmaları, etrafını bir lâhza da kendi seviyesine çıkaran o keskin ve kısa formülleri gazetelerde okurken, şartların ağırlığına rağmen geleceğe gülümseyen resimlerini seyrederken hepimiz insan olmanın sorumluluğu karşısında ürktük, bol bol harcadığımız büyük kelimelerin manası sırtımıza bir yük gibi bindi. Hakikat şu ki, bu cesaret ve dayanıklılık, bu mücadele aşkı tarihimizde yepyeni bir şeydi ve eminim ki yepyeni bir insanın müjdecisiydi."[8]

Yukarıdaki satırlarda dikkat çekici olan ifade İnönü'nün ihtiyaç duyulan "yeni insan" tipinin müjdecisi olduğu fikridir. Çünkü Tanpınar yeni insan tipinden *Yaşadığım Gibi* adıyla yayınlanan yazılarında yer yer bahseder. Ona göre yeni bir Türk medeniyeti kurulacaksa, yeni insan tipine ihtiyaç vardır. Bu yeni insan tipinin örneği olarak İsmet İnönü'yü takdim etmesi, Tanpınar'ın düşünceleri üzerine yorum yaparken dikkate alınması gereken ciddi bir işarettir: "Milletlerin bazan öyle devirleri olur ki, umumi manasında namuslu vatandaş olmak, canlı bir fazilet timsali olarak yaşamak dahi yetişmez. Sorumluluk denen şey karşımıza çıkar ve bizden takatlerimizin üstünde şeyler ister: Bir düşüncenin adamı olmak ve asıl hayatı o imiş gibi o düşünceyi yaşamak. Burada içtimai mukavelenin hududu biter yahut yeni bir safhası başlar."[9] Sözü edilen insan tipinin en önemli vasfı Tanpınar'a göre şüphesiz sorumluluktur. Sorumluluk bir düşüncenin adamı olmak demektir ve asıl ahlak da budur. Ona göre Mustafa Kemal mektebinin şiarı olan bu ahlak ve vazife fikri sayesinde İnönü, 1950'nin çetin imtihanını geçmiştir: "Bu, ferdin kendi kendine verdiği sözün devridir. Asıl ahlâk da budur. İşte İnönü'nün hayatını o kadar mucizeli yapan meziyetlerin başında Mustafa Kemal mektebinin şiarı olan bu ahlâk ve vazife fikri gelir. İnönü bu ahlâk sayesinde 1950'nin çetin imtihanını geçirdi. 1946 ile 1950 arasında muhalefet, karşısındaki insanları, onların arkasında çalışan zihniyeti, onları destekleyen kompleksleri, uyanmaya hazır bütün mazi hortlaklarını ve mide usareleri dört misli artmış vurguncuları."[10]

Tanpınar'ın yukarıdaki cümlelerinde geçen "1946 ile 1950 arasında muhalefet, karşısındaki insanları, onların arkasında çalışan zihniyeti, onları destekleyen kompleksleri, uyanmaya hazır bütün mazi hortlaklarını ve mide usareleri dört misli artmış vurguncuları" gibi ifadelerin, en azından bir kısmı itibarıyla, 1950 sonrası iktidara yöneliktir. Fakat ilginç olan bu cümlelerdeki "mazi hortlakları" ifadesidir. Romanlarında ve birçok düz yazısında nerdeyse "kutsallaştırılmış" bir maziden söz eden/ettiği zannedilen Tanpınar'ın, yukarıdaki ifadeyle kastettiği nasıl bir mazi olabilir? Olsa olsa kültürel devamlılığı sağlayacak bir mazi fikri etrafında seçkinci bir maziseverlik şeklinde yorumlayabileceğimiz bu cümle, Tanpınar'ın aydınlanmacı yönüyle ilgilidir. Edebî malzeme olarak mazinin -ister kişisel ister toplumsal mazi olsun- yeniden hatırlanmasının kıymetini bilmektedir. Fakat İnönü hakkında kullandığı onun gerçekçiliğine atıfta bulunan ifadeler de göstermektedir ki Tanpınar, birçok şeye henüz cemiyetin hazır olmadığının da farkındadır. Onun aydınlanmacı tarafı, bir tarafıyla mazinin estetik ve dolayısıyla bugünün itici manivelası olacak yanlarına sahip çıkarken diğer yandan da "hortlak" manasında bir körü körüne mazi kutsallaştırmasına itiraz etmektedir.

İnönü hakkında yaygın olan "gizli hesaplıydı", "kindardı", "Karnında yedi tilki dolaşır kuyrukları birbirine değmez."[11] gibi ifadelerin hepsinin yalan ve iftira olduğunu belirttikten sonra, onun kindar olmadığına delil olarak da 150'liklerin onun zamanında affedildiğini gösterir: "Hüseyin Cahit gibi Nuh deyip peygamber demeyen ahlâklı bir adam sonuna kadar onun safında mücadele etti. Ama Havuz - Yavuz meselesi vardı. Yeni rejim başında bu pisliğe rastlamıştı. İnönü zaruri olarak mah-

kemede şahadet etmişti. Kimse oturup da Türk politikasında yeni bir ahlâkın devrini açan bu şahadeti okumamıştı. Hâlbuki hukuk devrine biz o tanıklık yapıldığı gün girmiştik. Halk Partisi yirmi yedi yıllık bir iktidardan ancak bu titiz tutumla yüzü ak çıkmıştı. Devletin eşkıya yataklığı etmesine razı değildi. Her büyük devlet adamı gibi hesap adamıydı. Çünkü akıllıydı. Çünkü realite fikri vardı. Ama hiçbir zaman sinsi ve gizli hesaplı olmadı. Bilâkis milletine karşı daima açık konuştu. Yapamayacağını hiç vaad etmedi. Diktatör dediler. Hiç olmadı. Fakat ne yaparsın ki Hitlerizmle sarmaş dolaş insanlar oyunları bozulduğu zaman ona diktatör diyorlar, piyasa azmanları mali muvazenemizi yıkmak için tek engel gördükleri bu adama her türlü hücumdan çekinmiyorlardı."[12]

Sonuç olarak Tanpınar metinlerini, biyografisini ve nisbeten hakkında yazılanların en azından bir kısmını okumuş birisi için söz konusu yazı aşağıdaki bakımlardan önemlidir:

1. Kendisinin bir "hülya adamı" olduğunu bilen Tanpınar, mesele politika ya da Türkiye'nin gerçekliği olunca birdenbire "sanatkâr" Tanpınar olmaktan uzaklaşmaktadır.

2. Tanpınar, fikirlerini revize edebilen adamdı. Onun fikirlerinin zamanla nasıl değiştiği edebî ve fikrî eserlerinin dilindeki değişim takip edilerek aslında görülebilirdi. Değişme/revize etme, daha çok ve hatta kesinlikle, memleketle yüz yüze geldikçe ortaya çıkıyordu. On yıllık Demokrat Parti tecrübesi, Tanpınar'ın kültür, medeniyet, mazi vs. gibi birçok konuda önceki dönemine ilişkin kanaatlerini değiştirmesine sebep olmuştur.

3. İsmet İnönü hakkındaki bu yazıya sinen Tanpınar, eserleri aracılığıyla bizde oluşmuş imgesini bir kez daha sorgulamamızı gerektirir. Çünkü onun Yahya Kemal etrafındaki hayatı, dili ve maziye olan vurgusu, birçok Tanpınar okuyucusunda -en azından kırklı yıllardaki metinleri söz konusu olduğunda- onun asıl kanaatlerini "korktuğu için" açıkça söyleyemediği gibi bir zanna yol açmıştır. Halbuki Tanpınar, değişen/değişebilen adamdı, meselenin korkaklıkla ilgisi yoktu. O değişmeye inanıyordu; değişmenin kendisine. Kendisi hakkındaki onca yanlış yargının ise "değişmeyi reddeden", değişme olgusunun kendisini yok sayan bir bakış açısından geldiğini biliyordu ve bundan dolayı da muzdaripti. Eserlerinde o kadar üzerinde durduğu "değişme" olgusunun sadece siyasi, sosyal ve kültürel bahislere ilişkin olmadığını, bizatihi mizacını ele veren, hatta mizacının en temel argümanı olduğunu aşağıdaki metin açıkça göstermektedir.[13]

Tarih ve İnönü

Şair Ahmet Hamdi Tanpınar, aşağıda okuyacağınız yazıyı ölümünden kısa bir süre önce yazmıştır. Değerli sanat adamı, dostlarına bu yazıyı hazırlamak için çalıştığı günlerde Sayın İnönü'den derin bir vecd içinde bahsedişi sebebiyle makale tahmin üzerine aranarak bulunabilmiştir. 24 Ocak 1962 tarihinde aramızdan ayrılan Sayın Tanpınar'ın yazısını hatırasına hürmeten başlığını değiştirmeden yayınlıyoruz.[14]

İNÖNÜ 78 YAŞINDA[15]

Ahmet Hamdi TANPINAR

İnönü yetmiş sekiz yaşında. Dostları ve bütün milletimiz bu mesut yaşdönümünü ne kadar gönülden kutlasak yeridir. Öteden beri ömrümüzün yılları bir merdivenin basamaklarına benzetilir. Saatler, günler, aylar birleşir, uzaktan bakılınca manasız görünen bir yığın hülya, tasavvur, didişme, heyecan, ümit, ihtiras bir araya gelir ve insan yaşı denen şey olur, saatin yelkovanı bilinmez bir yerde ileriye doğru fırlar. Bir basamak daha yukarıda veya daha aşağıda oluruz. Çünkü bu merdiven acayip bir merdivendir, kimi insanlarda aşağıya iner kiminde ise daima yukarıya, sonunda sahibini onlardan biri yapmak için yıldızlara doğru yükselir. Eskiden ihtiyarlıktan siyah ve neşesiz sıfatıyla bahsederlerdi. Galiba Yunan mitolojisinde böyle zalim bir Tanrı da vardı. Hakikaten insanın, kendisini bir zaman bütünüyle sahibi

olduğunu sandığı dünyaya evvelâ küsmesi, sonra kendisini lüzumsuz bulması etrafındaki şeyleri yadırgaması ve onlara yabancı misafir gözüyle bakması yahut böyle görünmesi kadar azaplı ne olabilir? Çok defa İnönü'nün başına gelenlere tabiatın bir çeşit müsamahası gibi bakılır yahut büsbütün aksi olur, meş'um bir kader gibi devresini bitirmesi korku ile beklenir. Onun içindir ki eskiler uzun ömürlü iyi insana ilâhi sıfatını verirlerdi.

İnönü'nün ömrü böyle oldu. Hayatını her safhasında mânâlaştırmasını bilen bu büyük adamda basamaklar çok yüksek ve istisnai bir talihe doğru yükseldi. Zaten çocukluk yılları hariç, İnönü bu ömrün hiçbir ânını tek başına yaşamadı. Daha İttihat ve Terakki'ye ilk girdiği andan itibaren, 53 sene oluyor, bu hayatı hep beraber milletçe bir şerefler dizisi olarak yaşadık. Bilmem saymaya lüzum var mı? Yemen vakası ve imparatorluğun inkırazından sonra dahi bu uzak, hiçbir zaman tam bizim olmamış diyarda devam eden Türk dostluğu, Birinci Dünya Harbinde Mustafa Kemal'inkilerden sonra en muvaffakiyetli, vatandaş kanını en fazla koruyan, en yüz ağartıcı başarılar, İstiklâl Mücadelesinde yeni ordunun kurulması, Birinci İnönü Zaferi, İkinci İnönü Zaferi, hiç kimsenin adını Üçüncü olarak sayamayacağı Büyük Zafer, Mudanya ve Lozan, Cumhuriyetin ilânı ve kurulması, en ağır şartlar içinde malî istiklâl ve bütçe muvazenesi, yine o günün şartları içinde hepimizin yüzünü güldüren kalkınma hareketleri, devletin idaresini tek başına eline aldığı zaman İkinci Cihan Harbinin dört sulh senesi, Demokrasinin ilânı ve onu çiğnetmemek için yaptığı on yıllık mücadele.

Bu hayatın iç tarafına bakın; daha manalı şeyler görürsünüz: Bütçe muvazenesinin yanı başında hukuk devleti, imkânlarımıza göre gittikçe sahası genişleyen eğitim işleri, hür ve eşit insanlığa milletçe giriş. Tesadüf, İkinci Cihan Harbinin sonuna doğru bana İnönü'nün aksiyonunu biraz daha yakından görmek fırsatını verdi. Bu düşüncenin üstünlüğünü ve sağlamlığını kaptan köşkünün biraz ötesinden, yani Büyük Millet Meclisinden gördüm. Ve bu hayatın yalnızlığını merdiven altı konuşmalarından öğrendim. Dümen bir başkasının elinde olsaydı milletçe felâket mutlaktı. Çünkü aynı neticeye varacak iki şıktan birini tercihe dışarıdan ve içerden zorlanıyorduk. Beyhude ümitlerin, boş hülyaların, tazyiklerin sonu yoktu. En iyimserimiz bile bu çelikten âsabın bir gün yorulacağından korkuyorduk. İnsan dayanıklılığının, realist hesabın bundan daha iyi numunesi olamazdı.

Avrupa'da müttefiklerimizin zaferi katileştiği ve silâhlar elden bırakıldığı gün Mecliste yapılan hususi toplantıda ona teşekkür edilirken kendi kendime: "İşte demiştim, bir hayat gözümün önünde taçlandı. O kadar zaferden sonra gelen bu sessiz sadasız sonuncu zafer bir insana nasip olacak şeylerin şüphesiz en büyüğüydü. İnönü bugün ikinci defa olarak bu devletin kurucuları arasına girdi. Bugünden sonra doğacak çocukların asıl babası odur. Hayat ona verebileceğini verdi."

Meğer hiç de öyle değilmiş. Bu büyük askerin ve devlet adamının, ordusuz, resmî mevki ve makamsız, sade bir fert ve bir isim olarak tek başına yeni bir mücadeleye girmesi mukaddermiş.

Milli Misakı hakikat yapmak, devleti dışarıdan ve içerden gelecek her türlü maceraya karşı korumak yetmiyormuş, ayrıca da her kanunun vatandaşı her mükellefiyetten affettiği bir yaşta vatandaşlara medeni cesaret ve hak fikrinin örneği olması, bütün bir gençliğe ümit kaynağı olması gerekiyormuş. Tıpkı İstiklâl Savaşında Mustafa Kemal'in yaptığı gibi kitlenin arasına tekrar girmesi, ufuk göstermesi, hülâsa üçüncü defa olarak hayata yeniden başlaması lâzımmış. Tam on yıl Meclis'te o ateş gibi nutukları, hususi toplantılardaki konuşmaları, etrafını bir lâhza da kendi seviyesine çıkaran o keskin ve kısa formülleri gazetelerde okurken, şartların ağırlığına rağmen geleceğe gülümseyen resimlerini seyrederken hepimiz insan olmanın sorumluluğu karşısında ürktük, bol bol harcadığımız büyük kelimelerin manası sırtımıza bir yük gibi bindi. Hakikat şu ki, bu cesaret ve dayanıklılık, bu mücadele aşkı tarihimizde yep-

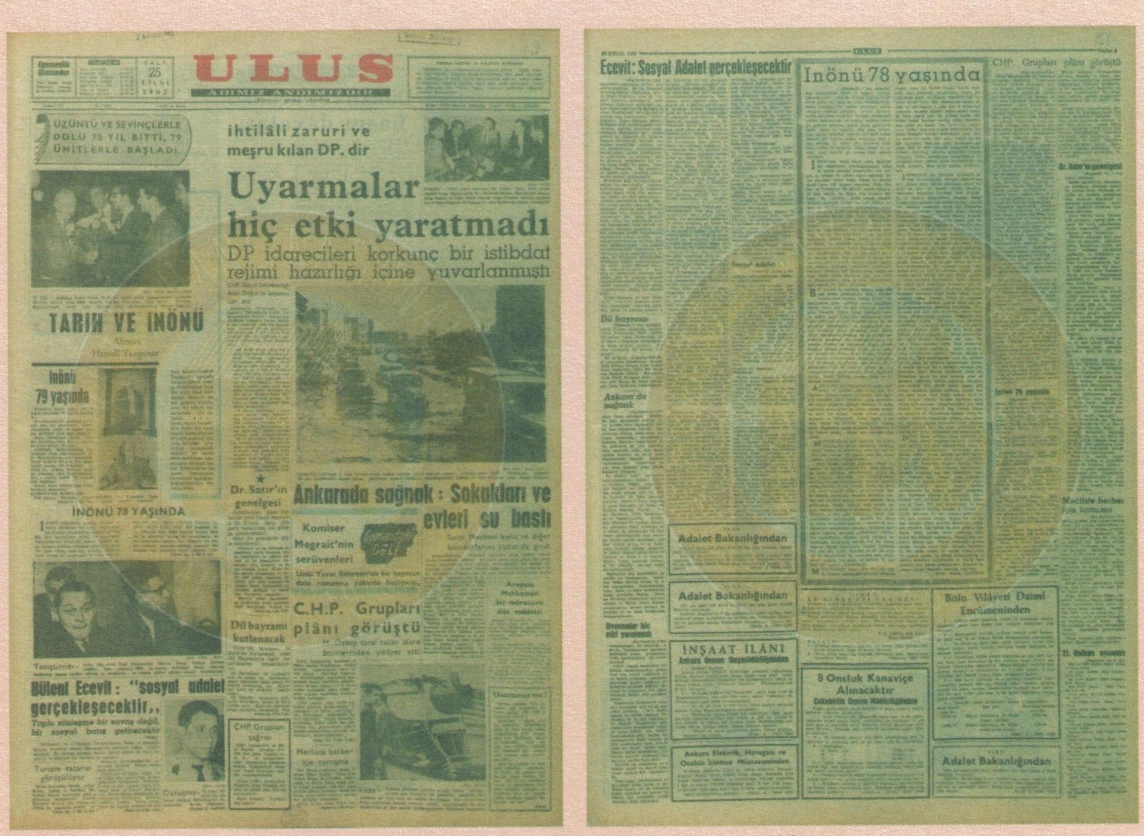
ULUS
ATIMIZ ANDIMIZDIR
ÜZÜNTÜ VE SEVİNÇLERLE DOLU 78 YIL BİTTİ, 79 ÜMİTLERLE BAŞLADI
ihtilâli zaruri ve meşru kılan DP. dir
Uyarmalar hiç etki yaratmadı
DP idarecileri korkunç bir istibdat rejimi hazırlığı içine yuvarlanmıştı
TARİH VE İNÖNÜ
İnönü 79 yaşında
İNÖNÜ 78 YAŞINDA
Dr. Satır'ın genelgesi
Ankarada soğuk : Sokakları ve evleri su bastı
Komiser Megrait'nin sorumluları
C.H.P. Grupları planı görüştü
Dil bayramı kutlanacak
Bülent Ecevit : "sosyal adalet gerçekleşecektir,,
Ecevit: Sosyal Adalet gerçekleşecektir
İnönü 78 yaşında
Adalet Bakanlığından
Adalet Bakanlığından
İNŞAAT İLÂNI
8 Onsluk Kanaviçe Alınacaktır
Bolu Vilâyeti Daimî Encümeninden
Adalet Bakanlığından

✔ Tanpınar'ın İsmet İnönü'nün doğum günü vesilesiyle yazdığı 25 Eylül 1962 tarihli *Ulus* gazetesindeki yazısı.

yeni bir şeydi ve eminim ki yepyeni bir insanın müjdecisiydi.

Milletlerin bazan öyle devirleri olur ki, umumi manasında namuslu vatandaş olmak, canlı bir fazilet timsali olarak yaşamak dahi yetişmez. Sorumluluk denen şey karşımıza çıkar ve bizden takatlerimizin üstünde şeyler ister: Bir düşüncenin adamı olmak ve asıl hayatı o imiş gibi o düşünceyi yaşamak. Burada içtimai mukavelenin hududu biter, yahut yeni bir safhası başlar. Bu, ferdin kendi kendine verdiği sözün devridir. Asıl ahlâk da budur. İşte İnönü'nün hayatını o kadar mucizeli yapan meziyetlerin başında Mustafa Kemal mektebinin şiarı olan bu ahlâk ve vazife fikri gelir. İnönü bu ahlâk sayesinde 1950'nin çetin imtihanını geçirdi. 1946 ile 1950 arasında muhalefet, karşısındaki insanları, onların arkasında çalışan zihniyeti, onları destekleyen kompleksleri, uyanmaya hazır bütün mazi hortlaklarını ve mide usareleri dört misli artmış vurguncuları.

İsteseydi, bir hükümet darbesiyle seçimi feshedebilirdi. Nihayet Atatürk'ten beri devam eden rejime dönerdik. Ameli sahada bu belki de faydalı olurdu. Paramız düşmezdi, kalkınma kelimesi iflâs etmezdi, bu on senenin kepazelikleri olmazdı. Fakat İnönü bunu yapmadı, işin ahlâki tarafını tercih etti. Oyunun şartlarına riayet etti. Dünyanın en iyi niyetleriyle muhalefet lideri olmaya hazırlandı. Çünkü İnönü muasır insandı. Cumhuriyet rejimi için ettiği yemin gibi demokrasi için ettiği yeminin de kıymetini biliyordu. Muasır insan, bilhassa politikada kendine ve sözüne sadık olan insandır. Yalanın sonu olmadığını ve ahlâki değerlerin müeyyidesini kaybetmiş bir cemiyetin tekrar kendine gelmesi için ne kadar güç ve dolambaçlı yollardan geçilmesi lâzım geldiğini biliyordu. O zaman işte Türkiye başka bir İnönü gördü. Gerçekte aynı adamdı. Fakat bu tarafını görememiştik. Bir imparatorluğun enkazından kurulan yeni bir devletin yaşama şartlarının zaruri kıldığı her şeyi efkârı umumiye onun hesabına kay-

detmişti. İnönü kindardı. İnönü gizli hesaplıydı. Karnında yedi tilki dolaşır kuyrukları birbirine değmezdi. Gerçekte bunların hepsi yalan, iftira, yahut maziden miras masaldı. Fakat ne yaparsın ki politikada kaybedeni ayakta tutan tek şey parçalayamadığının ahlâkına hücumdur. Sonra halk çok defa sert kuvvetten sonra sinsi oyunu alkışlamaktan hoşlanır. Hakikatte İnönü kindar değildi. 150'likler onun devrinde affedildiler, Türkiye'ye girdiler ve söz sahibi oldular. Hüseyin Cahit gibi Nuh deyip peygamber demeyen ahlâklı bir adam sonuna kadar onun safında mücadele etti. Ama Havuz - Yavuz meselesi vardı. Yeni rejim başında bu pisliğe rastlamıştı. İnönü zaruri olarak mahkemede şahadet etmişti. Kimse oturup da Türk politikasında yeni bir ahlâkın devrini açan bu şahadeti okumamıştı. Hâlbuki hukuk devrine biz o tanıklık yapıldığı gün girmiştik. Halk Partisi yirmi yedi yıllık bir iktidardan ancak bu titiz tutumla yüzü ak çıkmıştı. Devletin eşkiya yataklığı etmesine razı değildi. Her büyük devlet adamı gibi hesap adamıydı. Çünkü akıllıydı. Çünkü realite fikri vardı. Ama hiçbir zaman sinsi ve gizli hesaplı olmadı. Bilâkis milletine karşı daima açık konuştu. Yapamayacağını hiç vaad etmedi. Diktatör dediler. Hiç olmadı. Fakat ne yaparsın ki Hitlerizmle sarmaş dolaş insanlar oyunları bozulduğu zaman ona diktatör diyorlar, piyasa azmanları mali muvazenemizi yıkmak için tek engel gördükleri bu adama her türlü hücumdan çekinmiyorlardı.

Düne kadar politika, şöyle mümkün olduğu kadar insanlık hislerini unutmamak şartiyle bir çeşit satranç veya dama oyunuydu. Kombinezonunu kurduktan sonra ağında bekler, fırsatı gelince hareket ederdi. Yalan sade politikanın şartı değil, zarafetiydi de. XI. Louis'nin, muasırı İspanya Kralı için söylediği söz herkesin hatırındadır: "Budala kendisini beş defa aldattığımı sanıyor. Hâlbuki ben dokuz defa aldattım." Bu tipin en parlak sözünü Talleyrand söyler. XVIII, Louis'ye sadakat yemini ederken "Şevketmeab bu beşinci sadakat yeminim, der. Tanrıdan dilerim ki sonuncusu olur." Garbde eski politikacı tipi bu sözden sonra pek az yaşar. XX. asır demokrasisi ile büsbütün tükenir. Şarkta, umalım ki Yüksek Divan'ın kararları bu işin sonunu getirmiştir. Beş defa sadakat yemini. Bugün tek bir yalanı tutulan adam politika âleminden ebediyen siliniyor. İşte İnönü bu yeni ahlâkın adamıydı. Belki yanıldı. Belki aldandığı oldu. Fakat hiç kimseyi aldatmadı. Bunun için muasırdı. Bunun için 1950'de yıkılmadı. Ayakta durdu, her gün biraz daha büyüdü, üstünleşti. Bir ahlâk haddi, bir seciye irtifaı oldu. Ve bunun içindir ki İkinci Cumhuriyetin eşiğinde kendisini milletimizin en büyük ümitlerinden biri olarak selâmlıyoruz. Başarılı hayatına devam etmesini temenni ediyoruz.

(Ulus, nr. 14031, 25 Eylül 1962, s. 1, 5)

[1] Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yaşadığım Gibi*, (6. Baskı), Hazırlayan: Birol Emil, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.

[2] Ahmet Hamdi Tanpınar, *Mücevherlerin Sırrı: Derlenmemiş Yazılar, Anket ve Röportajlar*, (2. Baskı), Hazırlayanlar: İlyas dirin, Turgay Anar, Şaban Özdemir, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

[3] Orhan Okay, *Bir Hülya Adamının Romanı: Ahmet Hamdi Tanpınar*, (2. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul,

[4] *Ulus*, nr. 14031, 25 Eylül 1962, s. 1.

[5] Tanpınar, *Yaşadığım Gibi*, s. 94-100, 101-103, 104-116, 117-123.

[6] Bkz. İbrahim Şahin, Tanpınar'a Dair: Unutulmuş Yazılar 1: İnönü'yü Dinlerken, *Türk Edebiyatı*, S. 511, Mayıs 2016, ss. 18-22.

[7] Ahmet Hamdi Tanpınar, Tarih ve İnönü: İnönü 78 Yaşında, *Ulus*, nr. 14031, 25 Eylül, 1962, s.1, 5. Yazının gazetenin birinci sayfasındaki başlığı "Tarih ve İnönü: İnönü 78 Yaşında" şeklinde iken, beşinci sayfasındaki başlığı "*İnönü 78 Yaşında*" şeklindedir. A.g.y., s. 5.

[8] A. g. y., s. 5.

[9] A. g. y., s. 5.

[10] A. g. y., s. 5.

[11] A. g. y., s. 5.

[12] A. g. y., s. 5.

[13] *Günlükler*'in bilhassa 27 Mayıs 1960'tan sonraki günleri içeren sayfalarında memleket realitelerinin ondaki dünya görüşünü nasıl değiştirdiği rahatlıkla izlenebilir. Bkz. *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa*, (5. Baskı), Hazırlayan: İnci Enginün-Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.

[14] Gazete bu paragrafı Tanpınar'ın yazısını takdim için kullanmıştır. Aynen almayı uygun gördük. İ.Ş.

[15] Gazetenin verdiği bilgiye göre yazının asıl başlığı "*İnönü 78 Yaşında*" şeklindedir. Hâlbuki yazının yayınlandığı tarihte İnönü, 78 yaşını tamamlamış ve 79 yaşına girmiştir. ▲